

СТАДНІСТЬ У КОЗУЛЬ (*CAPREOLUS CAPREOLUS* L.) РОЗТОЧЧЯ

Наведено результати вивчення явища стадності різних статевих і вікових груп козуль регіону Розточчя за період з 1996 по 2003 рр. Вказано причини, що зумовлюють утворення великих груп в окремі сезони року.

S.M. Stel'mah – Yavorivskiy national natural park

The herd instinct of the Roedeer (*Capreolus capreolus* L.) in Roztochya

The paper contains the results of the Roedeer (*Capreolus capreolus*) herd instinct studies in the Ukrainian Roztochya during 1996-2003. The flock size of different sex and age groups during the year are presented. The reasons cause herd forming in the separate seasons are also considered.

Стадність – форма наявних багатьох видів наземних хребетних тварин. Це особливе внутрішньовидове і міжвидове пристосування тварин до найбільш комфортної наявності у конкретних екологічних умовах [7]. Утворення стад тварин пов'язують зі схильністю популяцій до рівномірного розміщення по придатній для проживання площі [2]. Стадність є однією із форм обміну інформацією [2] і змінюється залежно від щільності населення виду [3, 6]. Стадо тварин, у першу чергу, потрібно розглядати як структурний підрозділ кожної окремої популяції, її функціонально-етологічну одиницю, пов'язану з змінюваннями чисельності, головним чином, через зміну сезонів року, погодні умови, кочівлі і міграції. Незважаючи на важливість цього явища, стадність такої групи ссавців як ратичні, у тому числі козулі європейської вивчено недостатньо.

Про здатність козуль утворювати групи, зазвичай судять за річним чи багаторічним показником стадності, тобто середньою кількістю особин в одній групі, вирахованою за результатами усіх зустрічей тварин за певний відрізок часу. Матеріал ми зібрали в регіоні Українського Розточчя протягом 1996-2003 рр. Дослідженнями охоплено, головним чином, лісові угіддя мисливсько-рибальського господарства "Майдан", мисливського г-ва "Янів", державного мисливського г-ва "Яворівське" та Яворівського національного природного парку. Основними методами вивчення стадності козулі були: візуальне спостереження за допомогою бінокля в усі сезони року та визначення величини стад за слідами на снігу у зимовий період [4, 5]. Поряд з тим, був використаний метод опитування [1]. Опитування, головним чином, проводилось серед мисливців і працівників мисливських господарств, які мають досвід з визначення віку і статі тварин.

Середні показники стадності різних статевих і вікових груп козуль за місяцями наведено в таблиці. Із даних таблиці видно, що середній показник стадності у змішаних групах козуль (самці, самки, телята) досягає своєї максимальної величини у другій половині зими і становить 4,59 особин. Дещо нижчий він у листопаді-грудні – 4,13 ос. У жовтні показник стадності становив 3,83 ос. в групі. У травні, червні і липні змішані групи взагалі були відсутні, у цей період, переважно, трапляються групи із самок з приплодом і

Табл. Показники стадності у статевих і вікових групах козуль регіону Розточчя за період з 1996 по 2003 р.

Статеві та вікові групи	січень, лютий	березень	квітень	травень	червень	липень	серпень	вересень	жовтень	листопад, грудень
Самці:										
Кількість груп	37	16	22	31	9	11	15	2	12	10
Загальна кількість тварин	41	17	22	33	9	15	18	2	14	12
Середній розмір груп	1,08±0,05	1,06±0,06	1	1,06±0,04	1	1,36±0,15	1,2±0,04	1	1,16±0,11	1,2±0,13
межі коливань	1-2	1-2		1-2		1-2	1-3		1-2	1-2
Самки:										
Кількість груп	14	11	28	18	11	4	7	6	17	19
Загальна кількість тварин	21	16	29	18	11	4	7	7	31	48
Середній розмір груп	1,5±0,17	1,45±0,17	1,03±0,03	1	1	1	1	1,16±0,6	1,82±0,17	2,52±0,24
межі коливань	1-2	1-3	1-2					1-2	1-3	1-6
Самці і самки:										
Кількість груп	42	38	2	-	-	3	28	23	8	19
Загальна кількість тварин	91	84	5	-	-	6	56	49	26	62
Середній розмір груп	2,16±0,05	2,21±0,07	2,5±0,5	-	-	2	2	2,13±0,07	3,25±0,16	3,26±0,17
межі коливань	2-3	2-3	2-3					2-3	3-4	3-5
Самці, самки і телята:										
Кількість груп	61	62	3	-	-	-	1	5	130	58
Загальна кількість тварин	280	201	9	-	-	-	4	18	115	240
Середній розмір груп	4,59±0,27	3,24±0,07	3	-	-	-	4	3,6±0,4	3,83±0,19	4,13±0,3
межі коливань	3-15	3-7						3-5	3-7	3-17
Самки і телята:										
Кількість груп	12	16	4	14	19	15	-	3	7	11
Загальна кількість тварин	30	34	9	35	48	38	-	12	19	30
Середній розмір груп	2,5±0,19	2,4±0,13	2,25±0,25	2,5±0,13	2,52±0,11	2,53±0,13	-	4	2,71±0,18	2,72±0,14
межі коливань	2-3	2-3	2-3	2-3	2-3	2-3	-		2-4	2-4

одинокі самці. У серпні-вересні (шлюбний період) частіше трапляються пари із самця і самки. У жовтні козулі об'єднуються у змішані групи. Розпад таких груп починається з середини березня і закінчується приблизно у другій половині – в кінці квітня. Першими відокремлюються дорослі самці, пізніше дорослі самки. Самки починають відганяти минулорічних телят приблизно за місяць до отелювання (у другій половині квітня).

Групи козуль з 9-ти і більше особин траплялись досить рідко. Вони найчастіше виникають у результаті об'єднання кількох родин, у складі дорослого самця, самки і телят або самки і 1-2-х телят. Однією з основних причин виникнення великих груп козуль є концентрація звірів у найсприятливіших для переживання важкого періоду зими біотопах. Найбільшу кількість гуртів, що нараховували від 9 до 17 особин, ми відзначили у періоди, коли глибина снігового покриву сягала критичної позначки для козулі (40 см і більше). Великі групи траплялися, переважно, на схилах пагорбів південної експозиції, де висота снігового покриву була на порядок меншою, або сніг взагалі був відсутній. Найчастіше великі групи козуль відмічали у місцях, де у значній кількості зростає осока волосиста (*Carex pilosa*), якій у зимовому живленні надають перевагу козулі. Великі групи траплялись і в загущених сосняках з наявністю ожинників. У таких біотопах тварини зосереджуються у вітряну і морозну погоду, і за наявності достатньої кількості ожинників можуть перебувати там тривалий час. Великі гурти козуль, що нараховували понад 10 ос., траплялися також на полях з озиминою. Так, 16.02.03. на полі поблизу лісового урочища "Мур" (Великопільське л-во) був помічений табунець із 15 козуль. У самому лісовому масиві тварини трималися невеликими групами, по 3-5 ос. Причиною такого об'єднання козуль було те, що на полі сніг зійшов, і був відкритий доступ до зеленого корму, у той же час в лісі глибина снігового покриву сягала близько 30 см. За усними повідомленнями працівників МРГ "Майдан" та мисливців, великі гурти козуль (більше 10 ос.) відмічались і на відкритих просторах військового полігону. Сніговий покрив тут сходить раніше, ніж у лісі, і звірі масово перекочовують на звільнені від снігу ділянки.

Результати досліджень стадності козуль в регіоні Українського Розточчя показують, що великі гурти козуль не є стійкими, такі об'єднання характеризуються непостійністю складу і слабким зв'язком між особинами. При сприятливій зміні умов вони швидко розпадаються на більш дрібні групи, частіше сімейні.

Схильність до стадного способу життя у козуль різної статі і віку проявляється по-різному. Так, серед одиноких тварин протягом усього року переважають дорослі самці. Самці річного віку, вигнані з групи перед отелюванням самок, також у більшості випадків переходять до поодинокого способу життя. Самки, як молоді, так і дорослі, більш схильні до групового існування, значну частину року вони знаходяться зі своїми телятами, а у зимовий період утворюють основу для змішаних стад. Кількість одиноких тварин є максимальною у травні-червні. Восени після завершення гону кількість однаків скорочується і стає мінімальною взимку. Показник стадності досягає своєї максимальної величини у другій половині зими.

Таким чином, ми дійшли висновку, що утворення стад є адаптивною реакцією козуль на погіршення умов свого існування. Із збільшенням глибини снігового покриву та погіршенням стану кормової бази кількість тварин у групах зростає, це особливо помітно у другій половині зими.

Література

1. Кузякин В.А. Охотничья таксация. – М.: Лесн. пром-сть, 1979. – 200 с.
2. Наумов Н.П. Экология животных. – М.: Высшая шк., 1963, – 618 с.
3. Наумов Н.П. Механизмы взаимодействия популяций (на примере некоторых млекопитающих и птиц)// Зоологический журнал, 1975, т. 54, вып. 6. С. 27-41.
4. Соколов В.Е., Данилкин А.А. Сибирская косуля. – М.: Наука, 1981. – 145 с.
5. Тимофеева Е.К. Косуля. Серия: жизнь наших птиц и зверей. – Л.: Изд-во Ленинградского ун-та. 1985, вып. 8. – 224 с.
6. Теплов В.П., Теплова Е.Н. Млекопитающие Печоро-Илычского заповедника. – "Труды Печоро-Илычского гос. зап-ка". – М., 1947, вып. 5. – 84 с.
7. Филонов. Охотоведение: Динамика численности копытных животных и заповедность. – М.: Лесн. пром-сть, 1977. – 231 с.

УДК 631.162:636.2

Аспір. В.І. Душка¹ – ЛНАВМ ім. С.З. Гжицького

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВЕДЕННЯ МОЛОЧНОГО СКОТАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглядаються результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств у галузі молочного скотарства у Волинській області. Наведено досвід ефективного ведення цієї галузі в країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: молоко, молочне скотарство, сільськогосподарські підприємства, ефективність виробництва, зарубіжний досвід.

Doctorate V.I. Dushka – LNAVIM by name S.Z. Gzhytskyj

The Efficiency of Leading the Dairy Stock-breeding in Agricultural Enterprises of Volyn region

This article deals with the results of economical activity of agricultural enterprises in the field of stock-breeding in Volyn region and it is shown the experience of effective leading of this field in the countries of European Union.

Keywords: milk, dairy stock-breeding, agricultural enterprises, the efficiency of production, foreign experience.

Вступ

Агропромисловий комплекс України, перебуваючи на завершальному етапі переходу до ринку, надалі характеризується кризовим явищем, що охопило всі сфери його виробництва. Особливо вони відчутні у молокопродуктовому підкомплексі, і зокрема у молочному скотарстві.

Специфічною особливістю молочного скотарства у сільському господарстві є те, що воно виступає своєрідним біологічним цехом і посідає місце галузі, яка здійснює переробку значної частини продукції тваринництва (кормів) у більш цінніші харчові продукти (молоко, м'ясо), технічну сировину

¹ Наук. керівник: проф. М.В. Брик, д-р екон. наук – ЛНАВМ ім. С.З. Гжицького